

Pieter Bruegel the Elder, „The Hay Harvest“, Praha, Čekija, 1565.

NEDARBO SPĄSTAI LIETUVOJE – KAIP IŠSILAISVINTI?

Bedarbių polinkį įsidarbinti gerai atspindi nedarbo spąstų rodiklis, kuris matuoja finansinę motyvaciją įsitraukti į darbo rinką. 2022 m. Lietuvoje nedarbo spąstai sudarė 104 proc. Šis rodiklis ne tik gerokai lenkė euro zonos vidurkį (74,6 proc.), bet ir išliko pirmoje vietoje tarp visų ES šalių¹. Šimtas procentų yra ta riba, kuomet realios pajamos įsidarbinus būtų lygios gaunamoms socialinėms išmokoms. Ribą viršijus, bedarbiui neapsimoka ieškoti darbo, nes netekus bedarbio bei kitų tuo metu gaunamų socialinių išmokų, realios asmens pajamos sumažės. Tai kelia grėsmę įstrigti bedarbystėje: kuo ilgiau žmogus yra be darbo, tuo sunkiau jam sugrįžti į darbo rinką. Tačiau nedarbo spąstai yra valdžios institucijų rankose – rodiklis kinta keičiant pajamų apmokestinimą bei socialines išmokas.

¹ Eurostat, "Tax rate on low wage earners - Unemployment trap", žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem220/default/table?lang=en&fbclid=IwAR0ZxeleIFJhxnvsDoul0JfIBSw8mplOeYdeYxiZkxg-Zq5OHLjzi3WH4fg>

NEDARBO SPĄSTAI

2022 m. laisvų darbo vietų lygis Lietuvoje išliko aukštas, nepaisant kylančio (ilgalaikio) nedarbo². Tai galėjo lemti keletas aplinkybių: a) darbuotojų ir bedarbių persikvalifikavimo ir persiorientavimo priemonės nėra kryptingos ir tinkamai įgyvendinamos; b) bedarbiai neturi pakankamai motyvacijos įsilieti į darbo rinką. Šiame darbe plačiau nagrinėjamas antrasis aspektas.

Kuo aukštesni nedarbo spąstai, tuo mažiau darbuotojui patrauklu ir naudinga pradėti dirbti už galimą gauti atlyginimą. Tai santykinis rodiklis, rodantis bedarbio pajamas, gaunamas iš socialinės apsaugos sistemos, bei motyvaciją pradėti dirbti. Šis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) skelbiamas rodiklis matuoja bedarbio finansinę paskatą susirasti naują darbą, jei bus prarandama nedarbo išmoka ir dalis kitų nuo pajamų priklausančių socialinių išmokų bei darbo užmokesčio dalis dėl darbuotojo mokamų valstybinio socialinio draudimo įmokų ir gyventojų pajamų mokesčio³. Kuo aukštesni nedarbo spąstai, tuo mažiau darbuotojui patrauklu ir naudinga pradėti dirbti už galimą gauti atlyginimą. Įprastai, kuo mažesnis žmogaus potencialus atlyginimas (atskaičius mokesčius), tuo didesnė grėsmė patekti į nedarbo spąstus.

Nedarbo spąstai skaičiuojami naudojant tris dydžius: asmens galimas neto ir bruto pajamas bei bedarbio gaunamas išmokas. Eurostato metaduomenyse pateikiama ši formulė⁴:

$$\text{Nedarbo spąstai} = 100 * \{ 1 - [(\text{neto pajamos dirbant}) - (\text{bedarbio gaunamos išmokos})] / (\text{bruto atlyginimas dirbant}) \}$$

²Valstybės duomenų agentūra, „Laisvų darbo vietų lygis“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=110b0a03-3a70-42ad-ae09-65b5b0a81ff7#/>,

„Ilgalaikio nedarbo lygis“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=110b0a03-3a70-42ad-ae09-65b5b0a81ff7#/>,

„Nedarbo lygis“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=110b0a03-3a70-42ad-ae09-65b5b0a81ff7#/>,

³Carone, G., Indicators of Unemployment and Low-Wage Traps: Marginal Effective Tax Rates on Employment Incomes, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 18, OECD Publishing, Paris, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://doi.org/10.1787/137550327778>.

⁴Eurostat, Illustrative calculation of the Unemployment Trap (UT), Netherlands, 2001, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/earn_net_esms_an3.pdf.

Esant aukštiems nedarbo spąstams alternatyvieji įsidarbinimo kaštai (lengvatos suteikiamos darbą praradusiems ir žemas pajamas gaunantiems asmenims, laisvas laikas, kurį galima panaudoti naudingai namų ūkiui) yra per dideli: žmogui atrodo palankiau tiesiog gyventi iš socialinių išmokų ir nedirbti. Susiduriama ir su bendresne problema – nedirbantiems žmonėms naudingiau įsitraukti į šešėlinės veiklas, taip prisiduriant prie gaunamų išmokų.

Lietuvoje nedarbo spąstai įprastai laipsniškai mažėja ilgėjant nedarbo trukmei, kadangi kas tris mėnesius nedarbo išmoka mažėja ir yra visiškai nutraukiama po devynių mėnesių nedarbo.

DARBO RINKOS TENDENCIJOS LIETUVOJE

Darbą praradę asmenys dažnai susiduria su psichologiniais sunkumais, negali realizuoti savo sugebėjimų ir stokoja socialinių ryšių. Nedarbas taip pat lėtina ir šalies ekonomikos augimą, mažina žmonių pajamas bei didina valstybės išlaidas, todėl visapusiškai svarbu, kad jis būtų tinkamai suvaldomas.

Nors ir mažesnis nei Covid-19 pandemijos įkarščio metu, **nedarbo lygis** Lietuvoje paskutinius du 2022 m. ketvirčius didėjo, ir metų gale pasiekė 6,4 proc. Visgi, šie duomenys ne iki galo atskleidžia padėtį. 2022 m. bedarbių skaičius šalyje gan stipriai sumažėjo (nuo 104,8 tūkst. 2021 m. iki 89,3 tūkst. 2022 m.)⁵, ir šiuo metu yra pasiekęs mažiausią lygį per pastarąjį dešimtmetį. Tokį staigų bedarbių skaičiaus sumažėjimą galėjo lemti Užimtumo įstatymo pakeitimai, įsigalioję 2022 m. liepos 1 dieną⁶. Užimtumo įstatymo reforma įtraukė naują kategoriją – darbo rinkai besirengiančius asmenis, kurie nėra laikomi bedarbiais. Užimtumo tarnybos duomenimis, nuo 2022 m. liepos 1 d. iki gruodžio 31 d. darbo rinkai besirengiančio asmens statusas buvo suteiktas 24 973 asmenims, apie 86 proc. iš kurių anksčiau buvo registruoti bedarbio statusu Užimtumo tarnyboje. Nedarbo lygio statistika šios naujos kategorijos neįtraukia, todėl tikroji padėtis darbo rinkoje yra dar sunkesnė nei rodo duomenys.

Ilgalaikis nedarbas (žmonės, kurie nėra dirbę metus arba ilgiau), nors ir trumpam buvo sugrįžęs į priešpandeminį lygį, taip pat pakilo ir šiuo metu siekia 3 proc. Šio rodiklio augimas signalizuoja, kad rizika žmonėms įstrigti bedarbystėje niekur nedingsta. Ilgalaikių bedarbių išlaikymas yra našta ne tik dirbantiems. Ilgą laiką nedirbdamas žmogus praranda kompetencijas, turimus įgūdžius, socialinius ryšius, tad po ilgo laiko būna sunku grįžti į darbo rinką.

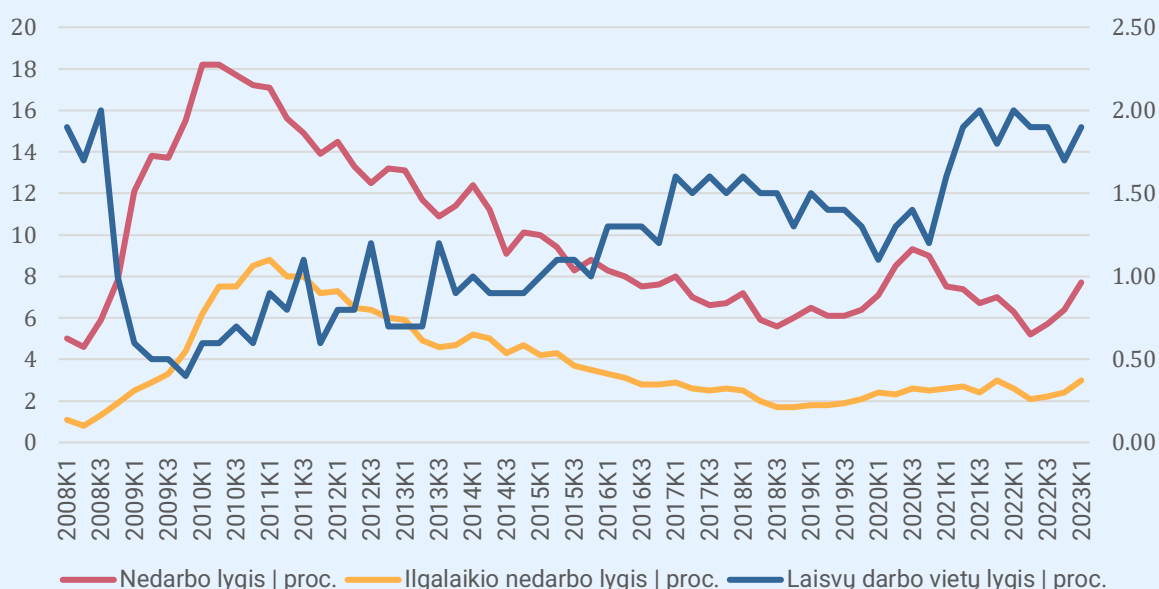
⁵ Valstybės duomenų agentūra, „Bedarbiai“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=096dfe93-d5bc-4b02-934b-3d3a08bc178c#/>

⁶ Lietuvos Respublikos Seimas, „Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b9ca8ad03de611e68f278e2f1841c088/OjXPjNqTpK>

Su nedarbu taip pat susijęs ir nepatenkintas darbo jėgos poreikis. Jei jis yra didelis, bedarbystė šalyje sukelia didelius praradimus. Trūkstant darbuotojų ekonomikos augimas lėtėja, įmonės negali plėstis, sumažėja vietos ir užsienio investicijų. Laisvų darbo vietų lygis, prieš tai augęs keletą metų, per pastaruosius metus išliko tame pačiame lygyje.

1 PAVEIKSLAS

Tendencijos Lietuvos darbo rinkoje

Šaltinis – Valstybės duomenų agentūra.

Lyginant su kaimyninėmis šalimis, Lietuvos laisvų darbo vietų lygis, nors ir aukštesnis nei Lenkijos, yra gerokai žemesnis nei Latvijoje. Europos Sąjungoje (ES) šis rodiklis yra dar didesnis – 2,8 proc., t. y., beveik procentu didesnis nei Lietuvoje, tuo tarpu euro zonoje siekia net 3,1 proc.⁷ Tad kaimyninėse šalyse ir visoje Europoje taip pat jaučiamas darbuotojų trūkumas, o konkurencinė kova dėl darbo jėgos ateityje tik aštrės. Lietuvos ekonominė sėkmė priklauso nuo gebėjimo prisitraukti darbo jėgą iš užsienio valstybių, nuo galimybių kuo labiau įtraukti vietinius darbuotojus, taip pat tuos asmenis, kurie galėtų dirbti, bet neieško darbo (nėra laikomi darbo jėga), sugrąžinti ilgalaikius bedarbius į darbo rinką. Tad žmonių motyvacija dirbti, kurią atspindi nedarbo spąstų rodiklis, yra itin svarbi.

⁷ Eurostat, „Job vacancy statistics by NACE Rev. 2 activity, occupation and NUTS 2 regions - quarterly data“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/JVS_Q_ISCO_R2_custom_7131055/default/table?lang=en

NEDARBO SPĄSTAI LIETUVOJE IŠLIEKA AUKŠTI

Daugiau duomenų apie nedarbo spąstus skirtingoms grupėms yra pateikiama EBPO statistikos duomenų bazėje, tačiau organizacija šį rodiklį vadina „dalyvavimo darbo rinkoje mokesčio rodikliu“⁸. EBPO pateikiamas rodiklis atitinka nedarbo spąstus, kuriuos pirmuosius tris bedarbystės mėnesius patiria vienišas asmuo, galintis įsidarbinti už 67 proc. vidutinio darbo užmokesčio šalies ūkyje. 2022 m. pabaigoje ši suma siekė 1 273 eurus „ant popieriaus“. Būtent toks asmuo, pagal EBPO duomenis, Lietuvoje patiria itin didelius nedarbo spąstus – 104 proc.⁹. Mažiausius nedarbo spąstus pirmus tris nedarbo mėnesius patiria vieniši asmenys uždirbantys VDU, nedarbo spąstai jiems siekia 86 proc., bei poros be vaikų, kur abu asmenys uždirba VDU – nedarbo spąstai jiems taip pat siekia 86 proc. Po pirmų trijų mėnesių nedarbo išmoka Lietuvoje mažėja, tad ir nedarbo spąstai palaipsniui mažėja.

Nors euro zonoje nedarbo spąstų rodiklis yra itin stabilus, Lietuvoje jis svyruoja gan ženkliai – mažėjęs nuo 2010 m. iki 2014 m., nuo to laiko jis pakilo apie 40 proc.

Lyginant su 2021 m., kuomet nedarbo spąstai Lietuvoje pasiekė visų laikų aukščiausią tašką, 106 proc., 2022 m. galima matyti nežymų sumažėjimą iki 104 proc., tačiau šis skaičius gan stipriai pirmuoja euro zonoje, ir ženkliai lenkia euro zonos vidurkį, kuris yra 76,4 proc. Nedarbo spąstai Latvijoje ir Estijoje, atitinkamai siekia 83,4 proc. ir 69,3 proc., išryškindami Lietuvos atotrūkį regione¹⁰.

Reikia pabrėžti, jog daugiau nei 100 proc. Lietuvoje siekiantis nedarbo spąstų rodiklis reiškia, jog žmonės neturi jokių finansinių paskatų įsidarbinti, nes išmokos bei nedarbo suteikiamos socialinės garantijos yra lygios arba didesnės už tas, kurias asmuo gautų dirbdamas. Tokiu atveju dirbti žmogui ne tik nereikia, bet netgi yra finansiškai mažiau naudinga, nei nedarbo – nedarbo nėra patiriamos išlaidos nukelti jį iš darbo, taip pat atsiranda daugiau laisvo laiko, kurį galima panaudoti savo reikmėms.

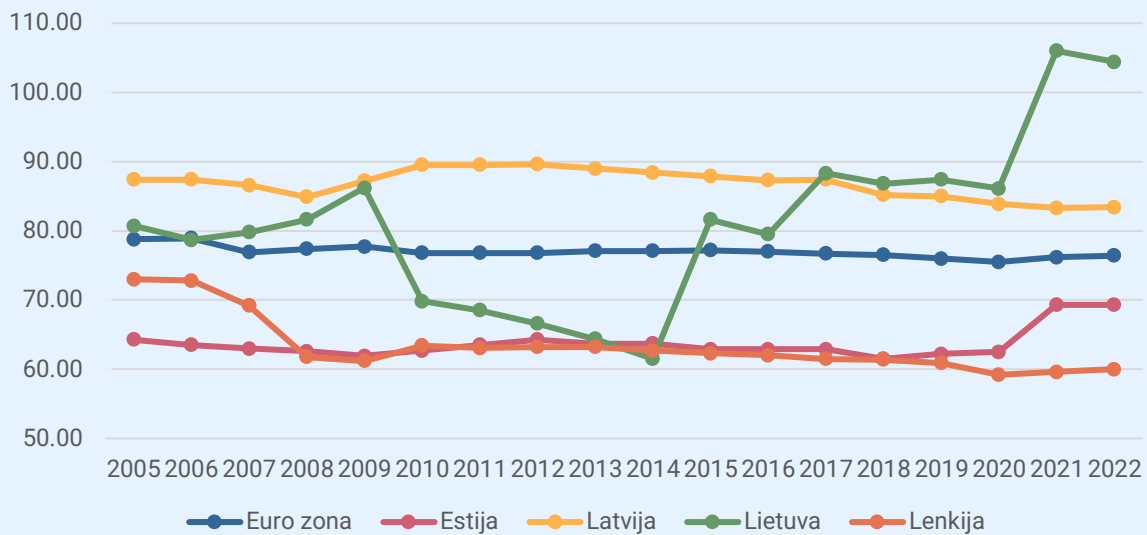
⁸ EBPO, „PTR for families claiming Unemployment Benefits“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PTRUB&fbclid=IwAR0nIHGNYHiFnU_iYqMmuoH9MVKa0B1CiS2QpOM70BplScof13UWNXypTk#

⁹ EBPO, „PTR for families claiming Unemployment Benefits“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PTRUB#>, https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/Trumprastis_METR_2022_Final.pdf

¹⁰ Eurostat, „Tax rate on low wage earners – Unemployment trap“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem220/default/table?lang=en&fbclid=IwAR0ZxeleIFJhxnvsDoul0JfIBSw8mplOeYdeYxiZkxg-Zq5OHLjzi3WH4fg>

2 PAVEIKSLAS

Nedarbo spąstai Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse

Šaltinis – Valstybės duomenų agentūra.

Nedarbo spąstai taip pat analizuojami ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) parengtame dokumente „Piniginių paskatų dirbti 2022 metų rodiklių apžvalga“¹¹. Tyrėjai naudoja kiek skirtingą metodologiją nei EBPO – jie nedarbo spąstus vertina pagal šeimų ūkius (remiamasi prielaida, jog tik vienas asmuo iš šeimos turi teisę į nedarbo išmoką, o kitas asmuo nedirba ir negauna jokios išmokos) ir įtraukia tokias netestuojamas pajamas kaip „vaiko pinigai“. Taip pat, šiame dokumente skaičiuojant nedarbo spąstus yra naudojamas 9 nedarbo išmokų mėnesių vidurkis, kai EBPO savo skaičiavimus perskaičiuoja, kas du mėnesius. Dėl to EBPO skaičiavimuose esančios nedarbo išmokos yra gerokai didesnės, nei SADM.

Dėl šių metodologinių skirtumų EBPO duomenų bazėje nedarbo spąstų Lietuvoje rodiklis yra gerokai aukštesnis, nei ministerijos parengtame dokumente. SADM tyrimo duomenimis, nedarbo spąstai yra didžiausi, jei prieš prarandant darbą asmuo gavo minimalų darbo užmokestį. Uždirbant minimalų atlyginimą nedarbo spąstų režiai siekia nuo 72 proc. iki 87 proc. Uždirbant vidutinį darbo užmokestį nedarbo spąstai išlieka aukšti – nuo 66 proc. iki 79 proc., kur didžiausius nedarbo spąstus patiria šeimų ūkiai su vaikais (vieniši tėvai su 2 vaikais ir 2 suaugę su 3 vaikais). Taigi, duomenys rodo, jog besieškantieji darbo Lietuvoje patiria itin didelius nedarbo spąstus. Tai yra opi problema tiek žmonėms, tiek valstybei, nes sumažėjusios

¹¹ SADM, „Piniginių paskatų dirbti 2021 m. rodiklių apžvalga“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/Trumprastis_METR_2021_F.pdf

paskatos įsidarbinti turi ne tik neigiamą socialinį poveikį į nedarbo spąstus patekusiems asmenims, bet ir apkrauna šalies biudžetą papildomomis išlaidomis bei slopina ekonominį augimą.

VEIKSNIAI, LEMIANTYS NEDARBO SPĄSTŲ RODIKLĮ

Nedarbo spąstai didėja arba mažėja, keičiant vieną iš kintamųjų, įeinančių į nedarbo spąstų skaičiavimo formulę. Labiausiai nedarbo spąstų kaustoma grupė įprastai yra bedarbiai, galintys įsidarbinti už minimalią mėnesio algą (MMA). Tiek nedarbo išmoka bei kitos lengvatos ir išmokos, tiek neto bei bruto atlyginimai, gaunantiesiems MMA, yra nustatomi politiniais sprendimais. Nedarbo spąstams nemažą įtaką daro ir su pajamomis susiję mokesčiai. Būtent todėl EBPO šį rodiklį vadina dalyvavimo darbo rinkoje mokesčio rodikliu.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad nedarbo spąstai mažėja keliant minimalų atlyginimą. Nedarbo išmokos yra skaičiuojamos nuo paskutinių 30-ies mėnesių vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų, iki užpraeito mėnesio, kai bedarbis įsiregistravo Užimtumo tarnyboje (2022 m. MMA jau siekė 730 eurų, o per paskutinius 30 mėnesių pakilo kiek daugiau nei 20 proc.). Taigi, kuo daugiau laiko nuo MMA pakėlimo praeina, tuo daugiau mėnesių nedarbo išmoka skaičiuojama nuo aukštesnės MMA, ir nedarbo išmokos taip pat kyla. Galiausiai, nedarbo spąstai grįžta į beveik tokį pat dydį ir tik iš karto po MMA pakėlimo jie būna mažesni.

Be to, yra ir tvaresnis būdas mažinti nedarbo spąstus – tai mokestinės naštos mažinimas. Aukštus nedarbo spąstus Lietuvoje lemia itin aukštas grynasis vidutinis pajamų mokesčio tarifas. Pagal EBPO duomenis, 2022 m. Lietuvoje vidutiniškai vienam darbuotojui buvo taikomas 38,2 proc. grynasis mokesčių tarifas, o EBPO vidurkis – 24,6 proc.¹² Darbuotojo grynasis vidutinis mokesčio tarifas yra grynojo darbo pajamų mokesčio, kurį tiesiogiai moka darbuotojas, matas. Kitaip tariant, Lietuvoje vidutinės vienišo asmens gaunamos pajamos „į rankas“ sudarė 61,8 proc. bruto darbo užmokesčio, kuomet EBPO vidurkis buvo 75,4 proc.

Šio tarifo mažinimas teigiamai veiktų nedarbo spąstus tiek dideles pajamas gaunantiems, tiek MMA uždirbantiems asmenims, tačiau pastariesiems didžiausią poveikį visgi turėtų NPD didinimas. Tokiu atveju efektas būtų ilgalaikis, nes (kitai nei MMA kėlimo atveju) mokestinė našta sumažėtų, o nedarbo išmokos nepakiltų. Taigi, siekiant sumažinti nedarbo spąstus, rekomenduotina didinti NPD bei susieti jį su MMA.

¹² EBPO, „Taxing Wages – Lithuania“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-wages-lithuania.pdf>

ŠEŠĖLIO PROBLEMA

Nedarbo spąstai taip pat išryškina kitą problemą – nedirbantiems žmonėms naudingiau įsitraukti į šešėlinės veiklas, taip „prisiduriant“ prie gaunamų išmokų. Šis aspektas ypatingai aktualus Lietuvoje, kurioje, remiantis 2019 m. vertinimais, didelė ekonomikos dalis slypi šešėlyje (14,6 proc. Finansų ministerijos duomenimis¹³, 22 proc. LLRI duomenimis¹⁴). Taip pat, visuomeninės nuostatos sudaro prielaidas šiam skaičiui kilti – 62 proc. Lietuvos gyventojų šešėlinę ekonomiką toleruoja, o 53 proc. net svarstytų įsitraukti į ją, jei pablogėtų finansinė situacija. Praradę darbą žmonės ieško būdų kaip lengvai „prisidurti“ prie gaunamų socialinių išmokų.

Įsitraukimas į šešėlį tampa bene lengviausia priemone padidinti pajamas: žmogus vengia legaliai įsidarbinti, gauti bet kokių legalių darbo pajamų, kad neprarastų jam „priklausančios“ bedarbio išmokos bei įvairių lengvatų. Ilgalaiškės išmokos dar labiau padidina žmogaus polinkį užsidirbti šešėlyje, tad ir pasibaigus išmokų mokėjimo laikui, žmogus gali likti šešėlyje dėl inercijos, per pašalpos gavimo laikotarpį pasikeitusio gyvenimo būdo, nenoro mokėti mokesčius ir pan.

IŠVADOS

Nedarbo spąstai – santykinis rodiklis, parodantis, kurią dalį nedirbančiojo gaunamos socialinės išmokos sudaro pajamose, kurias jis gautų, jei įsidarbintų. Rodiklio kitimas yra valdžios valioje – kadangi valdžia šiuo metu gali keisti tiek minimalaus atlyginimo dydį, tiek nuo atlyginimo sumokamus mokesčius bei nedarbo išmokų dydžius. Taigi žmogaus motyvacija ar demotyvacija grįžti į darbo rinką didele dalimi priklauso nuo valdžios sprendimų, tokių kaip nedarbo išmokų dydis bei jų mokėjimo trukmė, įvairios lengvatos ir darbo apmokestinimas.

Nedarbo spąstų rodiklis Lietuvoje (104 proc.) gerokai lenkia tiek kaimyninių šalių įverčius, tiek euro zonos vidurkį (76,4 proc.). Taigi, bedarbiai Lietuvoje ne tik turi vidutiniškai apie 30 proc. mažesnę motyvaciją įsidarbinti, nei euro zonos bedarbiai, bet taip pat (nedarbo spąstams peržengus kritinį 100 proc. tašką) yra finansiškai motyvuoti neieškoti darbo. Jei nebus imtasi konkrečių veiksmų, siekiant sumažinti nedarbo spąstus, teigiamų pokyčių tikėtis neverta, tad jie ir toliau išliks pavojingai aukštame lygyje.

¹³ Lietuvos Respublikos vyriausybė, „Kova su šešėliu – rezultatyvi ir veiksminga“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://lrv.lt/lt/naujienos/kova-su-seseliu-rezultatyvi-ir-veiksminga>

¹⁴ Lietuvos laisvosios rinkos institutas, „Tarptautinis tyrimas: į šešėlinę ekonomiką žmonės stumia jų prasta finansinė situacija“, žiūrėta 2023 m. rugpjūčio 4 d., <https://www.llri.lt/naujienos/ekonomine-politika/tarptautinis-tyrimas-i-seseline-ekonomika-zmones-stumia-ju-prasta-finansine-situacija/lrinka>

Laisvų darbo vietų skaičius Lietuvoje lieka aukštame lygyje, tad įmonės susiduria su darbuotojų stoka, ypačiai regionuose sunku rasti reikalingų specialistų. Tačiau (ilgalaikis) nedarbas auga. Tai signalizuoja ne tik apie darbo rinkos neatitikimą augančios ekonomikos poreikiams, inerciją bei negebėjimą persikvalifikuoti, bet ir apie darbuotojų motyvacijos dirbti trūkumą.

Esant dideliems nedarbo spąstams, taigi ir žemai žmonių motyvacijai įsidarbinti, įsitraukimas į šešėlį tampa bene lengviausia priemone padidinti pajamas ir prisidurti prie gaunamų socialinių išmokų. Net ir pasibaigus išmokų mokėjimo laikui, žmogus gali likti šešėlyje dėl inercijos, nenoro mokėti mokesčius, prarasti įvairias lengvatas ir pan.

REKOMENDACIJOS

- Didinti NPD bei susieti jį su MMA. Didinant NPD, didėja mažiausią darbo užmokestį uždirbančių žmonių motyvacija dirbti. Žmogui tai reikėtų galimybes visavertiškai dalyvauti ekonominiame gyvenime, dalyvauti darbo rinkoje ir judėti aukštesnių pajamų link, o biudžeto netekimai dėl mažesnių GPM įplaukų būtų su kaupu atsverti „sutaupyty“ išmokų, kurias gauna bedarbiai. O susiejus NPD su MMA būtų užtikrinta, kad keliant MMA, NPD nenuvertėtų.
- Trumpinti nedarbo išmokos mokėjimą ir sudaryti sąlygas kontrakto pasirašymo premijai, išmokant likusią dalį išmokos iš karto po įsidarbinimo. Darbo kontrakto pasirašymo premijos pritaikymas padėtų spręsti ilgalaikių bedarbių problemą. Žmonės būtų motyvuojami ne laukti kas mėnesinių valstybės mokamų išmokų, o kuo greičiau įsidarbinti;
- Kurti lankstesnes darbo formas ir sąlygas, kurios leistų žmonėms prisidurti legaliai. Taip padidėtų darbuotojų mobilumas, jiems būtų lengviau išsirinkti jų įgūdžius ir interesus atitinkantį darbą;
- Naikinti socialinių draudimo įmokų „grindis“. Darbuotojams taip būtų lengviau įsidarbinti nepilnam darbo krūviui.
- Siekti pakeisti socialines normas, susijusias su šešėline ekonomika – tai padėtų sumažinti nelegalų darbą.